

ВІДГУК

офіційного опонента

професора кафедри економіки та фінансів підприємства

Державного торговельно-економічного університету,

доктора економічних наук, професора ТАНКЛЕВСЬКОЇ Наталії Станіславівни

на дисертацію КИСЕЛЬОВА Івана Анатолійовича

на тему: «Забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, галузі знань

07 Управління та адміністрування

1. Актуальність теми дослідження та зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Актуальність дисертаційного дослідження, що фокусується на механізмах формування та забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу, зумовлена радикальною трансформацією безпекового та економічного ландшафту України. В умовах повномасштабного збройного конфлікту, що супроводжується руйнуванням активів, розривом логістичних ланцюгів та безпрецедентною волатильністю світових цін на продовольство, традиційні методи прогнозування та забезпечення стійкості й безпеки бізнесу втрачають актуальність і релевантність.

Стратегічне значення аграрного сектору як гаранта продовольчої безпеки держави вимагає переходу від статичної оцінки платоспроможності до формування концепції динамічної стійкості, здатної забезпечити життєздатність бізнесу за умов екстремальної невизначеності. Водночас більшість існуючих наукових досліджень у галузі фінансів не повною мірою враховує галузеву специфіку агробізнесу, від природно-кліматичних ризиків до сезонної циклічності грошових потоків, що суттєво обмежує ефективність управлінського інструментарію в реальних кризових ситуаціях. У зв'язку з цим обрана дисертантом тема є науково значущою та надзвичайно своєчасною, а спрямованість роботи на розробку інтегрованої моделі оцінки здатності

підприємства до адаптації та відновлення відповідає об'єктивним потребам функціонування та розвитку аграрної галузі в період війни та післявоєнного відновлення.

Дисертаційна праця Кисельова І. А. безпосередньо інтегрована у контекст наукових досліджень Уманського національного університету, зокрема, робота виконана в межах науково-дослідної теми «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). Внесок автора у зазначену тему полягає у дослідженні тенденцій розвитку вітчизняних суб'єктів аграрного бізнесу та ідентифікації ключових детермінант, що формують рівень їхньої фінансової безпеки та стійкості.

2. Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і пропозицій

Наукові результати, викладені в дисертації Кисельова І. А. відзначаються належним рівнем обґрунтованості, що зумовлено комплексним опрацюванням і систематизацією широкого кола вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з проблем фінансового менеджменту, сталого розвитку аграрного сектору, управління фінансовими ризиками та забезпечення організаційної резилієнтності суб'єктів господарювання в умовах екзогенних шоків та воєнного стану. Переконливість і достовірність отриманих висновків підтверджується використанням сучасних методів фінансово-економічного аналізу, економіко-статистичних і економетричних підходів (зокрема кореляційного аналізу за Пірсоном та Спірменом, кластерного аналізу, Min-Max нормалізації), а також залученням офіційних статистичних матеріалів Держстату України, аналітичних даних Міністерства аграрної політики та продовольства, звітів ФАО ООН та фінансової звітності репрезентативної вибірки аграрних підприємств за період 2019–2024 рр.

Слід відзначити, що дисертантом повною мірою досягнуто поставленої мети дослідження, яка полягала у формуванні цілісної теоретико-методичної бази та практичного інструментарію багатовимірної оцінки фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу в умовах нестабільного середовища. Виконання роботи на основі діалектичного та системного підходів із

залученням комплексу загальнонаукових, історико-логічних, фінансово-аналітичних та економіко-математичних методів забезпечило належну аргументованість і логічну послідовність отриманих результатів.

Обґрунтованість і надійність результатів, висновків та рекомендацій, поданих у дисертації, підтверджуються використанням репрезентативного масиву наукових і нормативних даних, що охоплює праці провідних наукових шкіл, чинні законодавчі акти України щодо регулювання агробізнесу та фінансової звітності, а також результати авторського анкетування керівників підприємств щодо рівня автоматизації планування та цифрової зрілості. Зроблені автором висновки є логічно узгодженими з результатами дослідження та підтверджуються їх практичним використанням у діяльності суб'єктів аграрного бізнесу, закладу вищої освіти, а також відповідними публікаціями.

Достовірність і наукова значущість положень, результатів і висновків дисертаційного дослідження підтверджуються їх оприлюдненням у наукових виданнях та апробацією на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях. Таким чином, аналіз дисертаційної роботи, розроблених і представлених у ній наукових положень аргументовано доводить висновок про належний ступінь їх обґрунтованості та достовірності.

3. Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукова новизна дисертаційного дослідження Кисельова І.А. визначається сукупністю теоретичних, методичних та прикладних положень щодо забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу, адаптованих до умов воєнно-економічної нестабільності, що ґрунтується на багатовимірній оцінці динамічних здатностей суб'єктів господарювання. До найбільш вагомих теоретичних і прикладних результатів дисертації, що визначають її наукову новизну та характеризують особистий внесок автора, доцільно віднести наступні:

- удосконалення методичного підходу до багатовимірної оцінки фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу на основі інтеграції буферної, адаптивної, трансформаційної та відновлювальної здатностей, що, на відміну від традиційних коефіцієнтних методів, забезпечує комплексну діагностику

спроможності до протистояння зовнішнім викликам, адаптації, стратегічної трансформації та відновлення в умовах війни та економічної турбулентності, підвищуючи точність прогнозування фінансових ризиків;

- удосконалення інтегрального підходу до діагностики фінансової стійкості аграрних підприємств шляхом поєднання фінансових і нефінансових індикаторів, нормування показників і побудови індивідуальних профілів стійкості, що, на відміну від статичних коефіцієнтних методів, дає змогу виявляти латентні ризики та стратегічну вразливість, забезпечуючи обґрунтованість управлінських рішень;

- поглиблення теоретичних підходів до трактування фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу шляхом її інтерпретації як багатовимірної динамічної характеристики, що інтегрує здатності до фінансової рівноваги, адаптації, трансформації та відновлення під впливом зовнішніх шоків, та розширює понятійно-категоріальний апарат дослідження;

- удосконалення системи показників оцінки фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу через інтеграцію традиційних фінансових коефіцієнтів із галузевими індикаторами продуктивності, логістичної стабільності, інноваційної активності та кліматичних ризиків, що забезпечує комплексність діагностики;

- уточнення підходів до визначення нормативних значень фінансових коефіцієнтів шляхом адаптації їх порогових параметрів до кризових та воєнних умов, що підвищує об'єктивність діагностики фінансової стійкості в умовах високої нестабільності;

- подальший розвиток методів класифікації рівнів фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу на основі інтегрального показника та конфігурації динамічних здатностей, що дозволяє об'єктивніше визначати рівень стратегічної вразливості суб'єктів господарювання;

- поглиблення підходів до управління фінансовою стійкістю суб'єктів аграрного бізнесу через розроблення моделей фінансової поведінки (стабільно-зростаюча, адаптивно-стійка, турбулентно-регресивна, критично-нестійка), що формують основу для диференційованого фінансового менеджменту та ін.

4. Значущість результатів дослідження для науки та практики

Практична цінність дисертаційної роботи Кисельова І.А. полягає у створенні дієвого методичного інструментарію, що дозволяє здійснювати комплексну діагностику фінансової стійкості аграрних підприємств в умовах сучасних викликів. Розроблений підхід дає змогу не лише виявляти поточні проблеми, а й формувати стратегії зміцнення стійкості з урахуванням індивідуальних особливостей кожного суб'єкта господарювання. При цьому запропонована методика враховує не лише статичні балансові показники, а й динамічні характеристики адаптивності до змін зовнішнього середовища, що дасть змогу суттєво підвищити якість управлінських рішень.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в практичну діяльність низки суб'єктів аграрного бізнесу, зокрема: ТОВ «АКТИЛАЙ НУТРИШН» (довідка №25/12-1 від 25.12.2025), ВСК «НАДІЯ» Гайсинського району Вінницької області (довідка №18 від 22.12.2025), ПСП «СИНЮХА» Голованівського району Кіровоградської області (довідка №25 від 10.12.2025), Фермерське господарство «МАТИЄНКО В.М.» Немирівського району Вінницької області (довідка №11 від 25.12.2025) та ТОВ «Пролайн Трейд» Черкаської області (довідка №7 від 23.10.2025). Крім того, матеріали дослідження використовуються в навчальному процесі Уманського національного університету під час викладання дисциплін «Фінанси підприємств аграрного сектору» та «Фінансовий менеджмент» (довідка №1430/01-10 від 15.06.2026).

5. Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Кисельова І.А. має чітку логічну структуру, що повністю відповідає меті, завданням і предмету дослідження. Вона складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі переконливо обґрунтовано актуальність теми, чітко сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів.

Перший розділ присвячено теоретико-методичним основам фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу. Автором систематизовано еволюцію наукових поглядів на сутність досліджуваної категорії, виокремлено чотири концептуальні підходи до її трактування, проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід оцінювання, а також обґрунтовано методичні засади інтегрального підходу, що створило надійне підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження.

У другому розділі здійснено комплексну оцінку фінансової стійкості на основі репрезентативної вибірки десяти суб'єктів аграрного бізнесу за 2019–2024 роки. Дисертантом проведено ґрунтовний аналіз динаміки ключових показників, оцінено галузеві ризики та чинники нестійкості із застосуванням ентропійного методу та кореляційно-регресійного аналізу, а також ідентифіковано детермінанти фінансової стійкості, що дозволило виокремити чотири типологічні моделі фінансової поведінки досліджуваних підприємств.

Третій розділ спрямований на практичне обґрунтування механізмів забезпечення фінансової стійкості. Автором розроблено концептуальну динамічну модель оцінки на основі інтеграції чотирьох здатностей, запропоновано механізми цифрового управління та сценарного планування, а також обґрунтовано напрями впровадження інноваційних механізмів в управлінську практику з урахуванням індивідуальних профілів стійкості кожного досліджуваного суб'єкта.

Висновки логічно узагальнюють результати проведеного дослідження, підтверджують досягнення поставленої мети та вирішення всіх завдань, містять чіткі практичні рекомендації щодо зміцнення фінансової стійкості в умовах воєнно-економічної нестабільності.

Загалом структура дисертаційної роботи є логічною, послідовною та повністю відповідає вимогам до наукових досліджень, що висувуються до кваліфікаційних праць на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

6. Повнота викладу наукових положень та результатів в опублікованих працях

Основні наукові результати дисертаційного дослідження Кисельова І.А. належним чином відображені в опублікованих працях. Здобувачем опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 7,59 д. а., з яких особисто автору належить 5,89 д. а., у т.ч. 7 статей у наукових фахових виданнях України (з них 4 одноосібні та 3 у співавторстві). Апробація результатів здійснена на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Кількісні та якісні характеристики публікацій відповідають вимогам, встановленим для здобувачів наукового ступеня доктора філософії, і дозволяють зробити висновок про достатню апробацію та оприлюднення ключових положень дисертаційної роботи.

7. Відповідність дисертації встановленим правилам і вимогам

Дисертація Кисельова І.А. вирізняється логічною побудовою та послідовним викладом матеріалу, що загалом забезпечило досягнення поставленої мети й розв'язання визначених завдань відповідно до обраної тематики. За змістом, сукупністю наукових положень, висновків і практичних рекомендацій дослідження є завершеною науковою працею. Структура, обсяг і оформлення дисертації відповідають вимогам, наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40 (зі змінами). Розділи роботи є логічно взаємопов'язаними; сформульовані висновки та пропозиції безпосередньо впливають із проведеного дослідження.

Проведений аналіз дисертації, викладених у ній наукових положень і рекомендацій дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота за своїм змістом, методикою та тематикою відповідає спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

8. Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертаційне дослідження Кисельова І.А. виконане з дотриманням принципів академічної доброчесності. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації в тексті дисертації та у наукових публікаціях, що відображають результати дослідження, не виявлено. Використання положень, ідей і висловлювань інших авторів здійснено з належними посиланнями на

першоджерела, що дає підстави стверджувати про дотримання дисертантом норм академічної етики.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження

Відзначаючи позитивні сторони дисертації Кисельова І.А., доцільно звернути увагу на окремі дискусійні положення і зауваження, а саме:

1. Автором у підрозділі 1.3 запропоновано застосовувати інтегральний підхід до оцінки фінансової стійкості суб'єктів агробізнесу, використовуючи відповідні вагові коефіцієнти для компонентів буферної, адаптивної, трансформаційної та відновлювальної здатностей у співвідношенні 0,35:0,30:0,20:0,15 відповідно. При цьому дисертант не наводить чіткого обґрунтування, чому саме така пропорція є оптимальною для аграрного сектору в умовах воєнного стану, особливо з огляду на різну значущість цих компонентів для підприємств різних масштабів і спеціалізацій.

2. У підрозділі 2.2 дисертант здійснює оцінку галузевих ризиків на основі ентропійного методу, що є сучасним і обґрунтованим підходом. Проте методологія формування вихідних даних для розрахунку ентропійних часток залишається недостатньо деталізованою. Зокрема, не конкретизовано джерела статистичної інформації для кожного з п'яти блоків ризиків, з огляду на те, що частина даних, особливо щодо воєнних ризиків, могла мати обмежену достовірність через відсутність офіційної статистики за окремими напрямками. Варто було б більш чітко окреслити межі застосовності ентропійного методу в умовах воєнної нестабільності.

3. У роботі запропоновано застосовувати коефіцієнт кризової адаптивності (ККА) для оцінки здатності суб'єктів аграрного бізнесу до відновлення після кризових шоків (підрозділ 2.3). Однак під час його розрахунку автор використовує співвідношення фінансових показників до базового періоду, що може створювати певні спотворення для підприємств, які зазнали надзвичайно високих втрат у базовому періоді (наприклад, ПрАТ «Агротон»). Доцільно було б передбачити додаткові коригувальні механізми для таких випадків, аби уникнути викривлення фактичного рівня адаптивності,

зокрема, варто розглянути можливість використання ковзних середніх або інших згладжувальних процедур.

4. Позитивно оцінюючи запропонований автором підхід до диференціації нормативних значень фінансових індикаторів залежно від масштабу діяльності суб'єктів агробізнесу (п. 3.1, табл. 3.3), варто водночас вказати на доцільність подальшого поглиблення цієї методики. Зокрема, у роботі недостатньо обґрунтовано механізм адаптації зазначених нормативів до специфічних умов функціонування окремих підгалузей (рослинництво, тваринництво, переробка), де структура активів та тривалість операційного циклу мають суттєві відмінності. Детальніше розкриття методики підгалузевої адаптації нормативів дозволило б суттєво підвищити точність запропонованого діагностичного інструментарію.

5. У підрозділі 3.2 дисертант обґрунтовує необхідність цифровізації фінансового управління та пропонує інтегральний коефіцієнт цифрової зрілості (ІКЦЗ), розрахунок якого базується на результатах анкетного опитування фінансових директорів п'яти суб'єктів аграрного бізнесу. Водночас залишається відкритим питання щодо репрезентативності такої вибірки для всієї сукупності суб'єктів аграрного бізнесу, особливо враховуючи, що рівень цифрової зрілості може суттєво відрізнятися залежно від регіону, масштабу діяльності та галузевої спеціалізації підприємств. Тому доцільно було б або розширити вибірку для підтвердження універсальності запропонованого підходу або чіткіше окреслити межі застосовності отриманих результатів.

Водночас висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження Кисельова І.А., не знижують рівня наукової цінності представленої дисертаційної роботи, а скоріше свідчать про складність її проблематики.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Кисельова Івана Анатолійовича на тему «Забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що містить елементи наукової новизни та має практичну цінність.

Основні наукові положення роботи оприлюднено у фахових наукових виданнях та апробовано на науково-практичних конференціях. Загалом дисертаційне дослідження відповідає обраній тематиці, розкриває її зміст і підтверджує досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань. Наукові положення, що містяться в дисертації та виносяться на захист, отримані здобувачем особисто. Дисертаційна робота не містить ознак порушення академічної доброчесності. Тема і зміст дисертації відповідають спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування (галузь знань 07 Управління та адміністрування).

Дисертація є завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40 (зі змінами), вимогам освітньо-наукової програми, яку завершив здобувач, і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Загалом дисертація на тему: «Забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу» заслуговує на позитивну оцінку, а її автор, Кисельов Іван Анатолійович, – на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
та фінансів підприємства
Державного торговельно-
економічного університету

Наталія ТАНКЛЕВСЬКА